

**УЛОГАТА НА ОРГАНИТЕ НА КРИВИЧНИОТ ПРОГОН ВО СПРЕЧУВАЊЕ,
ОТКРИВАЊЕ, РАЗЈАСНУВАЊЕ И ДОКАЖУВАЊЕ НА КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА
ПОВРЗАНИ СО ЗЛОУПОТРЕБА НА ДРОГА**

Апстракт: Во трудот „Улогата на органите на кривичниот прогон во спречување, откривање, разјаснување и докажување на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога” од м-р Билјана Богданова-Смилевска е даден осврт на активностите на органите на кривичниот прогон во спречување, откривање, разјаснување на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога. Оваа дејност, заедно со процесот на разјаснување и докажување, ја вршат органите на кривичниот прогон: Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство заедно со правосудната полиција и Царинската управа. Постојат и други посредни органи, главно инспекциски кои се надлежни во борбата против овие видови на кривични дела.

За таа цел, главно, преку анализата на надлежностите на овие државни органи, како и преку годишните публикации на Државниот завод за статистика кои се однесуваат на пријавени, обвинети и осудени сторители на кривични дела, ќе се направи сумарна табела за десетгодишниот истражуван временски период (2006-2015 година) за да се утврди филтрацијата на овие кривични дела низ органите за кривичен прогон.

Клучни зборови: органи за кривичен прогон, спречување, откривање, разјаснување, докажување, кривични дела, злоупотреба на дрога.

Biljana BOGDANOVA-SMILEVSKA

**THE ROLE OF THE LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN THE PREVENTION,
DETECTION, CLARIFICATION AND PROVING OF THE CRIMES CONNECTED WITH
DRUG ABUSE**

Abstract: In the article „The role of the law enforcement agencies in the prevention, detection, clarification and proving of the crimes connected with drug abuse” by Biljana Bogdanova-Smilevska, Msc, a review of the activities of the law enforcement agencies in the prevention, detection, clarification and proving of the crimes connected with drug abuse. This activity, along with the process of clarifying and proving, is doing by the Ministry of Interior, Prosecutor's Office together with the Judicial Police and the Customs Administration. There are also other intermediary bodies, mainly inspections in charge in combating these types of crimes.

For this purpose, mainly through the analysis of the competencies of these government bodies, as well as through annual publications of the State Statistical Office relating to reported, accused and convicted offenders, will be made summary table for the ten years researched period of time (2006-2015) in order to be determined the filtration of these crimes through the criminal investigation proces.

Keywords: *prosecution bodies, prevention, detection, clarification, proving, crime, drug abuse*

Вовед

Спречувањето, откривањето, разјаснувањето и докажувањето на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога претставува сложена задача пред органите на кривичниот прогон. Откривањето може да се движи во повеќе насоки, почнувајќи од консуматорите, дилерите, организираниите групи во нашата држава, нивната поврзаност со други прекугранични криминални групи па сè до откривање и фаќање на нарко-босовите. Патот на откривање, разјаснување и докажување на овој вид криминалитет е трнлив и макотрпен, особено ако во предвид се земе нарко-криминалитетот и „благодетите“ кои ги носи со себе, како што се транснационалноста, организираноста, корупција, перење пари и сл. За успешно откривање и докажување на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога потребно е соработка на национално и меѓународно ниво и примена на тактички комбинации кои се најдобар начин за откривање, спречување и сузбивање на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога. Манифестирањето на појавните облици на казнените дела поврзани со злоупотреба на дрога, како и развиената делинквентска тактика на учесници во овој вид на криминалитет бара откривање и докажување на истите, а со тоа и намалување на темната бројка на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога.

Откривањето на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога налага и активно следење на развојот на техничките средства и напредокот на технологијата со цел подобрување на техничките средства и прилагодување кон оперативно-тактичките мерки и истражните дејствија во борба против овој вид на криминалитет. Сето тоа ќе придонесе до усовршување на веќе постоечките технички средства и примена на нови пософистицирани кои ќе бидат соодветни да одговарат на предизвиците на криминалитетот поврзан со злоупотреба со дрога.

Предизвик за секој криминалист во откривање на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога е добро познавање и доследна примена на оперативно-тактичките мерки, истражните дејствија и специјалните истражни мерки и дејствија како најсоодветни алатки во борба против нарко-криминалитетот. Особено треба да се нагласи неопходноста од комбинација на оперативните мерки и истражните дејствија, бидејќи поединечната примена на оперативните мерки или на истражните дејствија не вродува со плод.

1. Субјекти надлежни за борба против кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога

1.1. Министерство за внатрешни работи на Република Македонија

Еден од главните државни органи (орган на државната управа) во рамките на безбедносниот систем, кој е примарно задолжен за спречување и откривање на криминалитетот, е Министерството за внатрешни работи на Република Македонија¹ – Полицијата. Улогата, задачите и функциите на Полицијата, како и надлежностите, правата, обврските, должностите, овластувањата и одговорностите на полициските службеници се уредени со Законот за внатрешни работи², Законот за полиција³ како и Законот за кривична постапка⁴. Законот за внатрешни работи ги уредува внатрешните работи, општите начела за работниците во МВР, внатрешната организација и надлежноста, статусот и посебните должности и овластувања на работниците во МВР, класификацијата на работните места, соработката, контролата на вршењето на работите, правата и обврските од работен однос, материјалната одговорност, односно надоместокот на штета и дисциплинската одговорност на работниците во МВР, како и обработката на лични податоци и други податоци и евиденции што се водат во МВР. Со Законот за полиција се уредуваат полициските работи, организацијата на Полицијата, полициските овластувања и правата и обврските што

¹ Поопширни информации за Министерството за внатрешни работи на Република Македонија на неговата официјална интернет страница www.mvr.gov.mk [пристапено на 23.08.2016]

² Закон за внатрешни работи, Сл. Весник на РМ бр. 42/14, 116/14, 33/15, 05/16

³ Закон за полиција, Сл. Весник на РМ бр. 114/06, 06/09, 145/12, 41/14

⁴ Закон за кривична постапка, Сл. Весник на Р. ММ бр. 50/10, 100/12

произлегуваат од работниот однос на полициските службеници во МВР, што не се уредени со Законот за внатрешни работи. Законот за кривична постапка ги утврдува правилата со кои се овозможува правично водење на кривичната постапка, така што никој невин да не биде осуден, а на сторителот на кривичното дело да му се изрече кривична санкција под условите предвидени во Кривичниот законик и врз основа на законито спроведена постапка.

МВР на РМ е надлежно и одговорно за преземање на одредени мерки и активности кои се потребни за откривање на сторителот на кривични дела, помагачот и соизвршителот, односно спречување на извршителите да се сокријат или да избегаат. Притоа, полициските службеници се должни да откриваат и обезбедуваат траги и предмети кои би послужиле како доказ и обезбедување на информации за водење на кривичната постапка. Организациската структура на МВР ја сочинуваат организациони единици за потребите и органи во состав на Министерството кои се делат на организациони единици кои вршат стручни работи и организациони единици кои вршат граѓански работи. Согласно законот за полиција и законот за внатрешни работи, органи во состав на МВР се Бирото за јавна безбедност (БЈБ) и Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК). Согласно постојната структура⁵, МВР територијално е поделено на три нивоа и тоа: централно (седиште на МВР), регионално (Сектори за внатрешни работи – СВР) и локално (Оддели за внатрешни работи – ОВР).

МВР ги врши работите⁶ што се однесуваат на остварување на системот на јавна и државна безбедност; спречување на насилно уривање на демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија; заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните; спречување на разгорување на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост; спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и преземање на други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела; граѓански работи и други работи утврдени со закон.

МВР е една од главните институциите задолжена за борба против криминалитетот, а со тоа и на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога. Во рамките на Бирото за јавна безбедност, според органограмот на МВР, постои Оддел за криминалистичка полиција, во чии рамки се наоѓа Секторот за недозволена трговија со дрога, оружје и опасни материи, а во негов состав влегува Единицата за недозволена трговија со дрога, чија главна цел е борбата против шверцот со дрога, т.е. кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога, нејзино производство и пуштање во промет, заради стекнување на нелегални финансиски приходи. Доколку во вид се има сериозната закана на организираниот криминал и нарко-криминалот како составна алка на организираниот криминал се оправдува формирањето на посебниот Оддел за организиран криминал во рамките на Централните полициски служби кој почна со работа од 2004 година. Одделот за организиран криминал го сочинуваат три сектори: Сектор за криминалистичко-разузнавачка анализа, Сектор за криминалистичко разузнавање, Сектор за специјални истражни техники и шест единици: Единица за борба против недозволена трговија со дрога (ЕБПНТД), Единица за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти, Единица за борба против насилен криминал, Единица за борба против компјутерски криминал, Единица за финансиски криминал и Единица за перење пари и корупција. Во надлежност на ЕБПНТД е откривање на криминални групи кои се занимаваат со организирани форми на недозволена трговија со дрога.

⁵ Наведено според Органограмот на МВР од октомври 2015, преземен од <http://moi.gov.mk/page/organogram> [пристапено на 04.03.2017]

⁶ Чл. 2, Закон за внатрешни работи, Сл. Весник на РМ бр. 42/14, 116/14, 33/15, 05/16

1.2. Царинска управа на Република Македонија

Царинската управа⁷ е друга државна институција која има одредени овластувања за борба против кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога и која работите од својата надлежност ги врши согласно Законот за царинска управа, Царинскиот закон, Законот за царинска тарифа, Законот за царински мерки за заштита на правата од интелектуална сопственост и други закони со кои се уредува увозот, извозот и транзитот на стока, како и за извршување на други дејности кои со други закони се утврдени во нејзина надлежност.

Некои од основните надлежности на Царинската управа⁸ се царински надзор, царинска контрола, царинење на стока, спроведување царинска контрола, истражни и разузнавачки мерки со цел спречување, откривање и истражување на царински прекршоци и кривични дела, поведување постапка по царински и други прекршоци, како и кривични дела утврдени со закон, наплата на мандатни казни, вршење пресметка и наплата или враќање на извозни и увозни давачки и вршење на други надлежности пропишани со законите од оваа област.

Царинската управа своите надлежности ги спроведува на целата територија на Република Македонија, а нејзиното седиште е во Скопје. Работите од својот делокруг ги извршува преку Централната управа и Царинарниците⁹. Централната управа координира и раководи со царинските надлежности на целата територија на Република Македонија, а Царинарниците координираат и раководат со соодветен реон и истите се основаат кога тоа го бара обемот и структурата на стоковиот и патничкиот промет со странство.

Царинската управа соработува со царинските управи на другите земји на полето на царинското работење во откривање и спречување на царински прекршоци и кривични дела од областа на царинското работење, обуки на царинските службеници, унапредување на техничкиот развој и друго, во согласност со ратификувани меѓународни договори.

Што се однесува до откривањето, документирањето и спречувањето на кривични дела поврзани со злоупотребата на дрога, карактеристично е што во рамките на ова нејзино овластување од особена важност е нејзината организациона структура и безбедносна функција¹⁰. Во Управата постои посебен сектор за контрола и истраги кое во своите рамки има пет одделенија. Секторот за контрола и истраги ги анализира сторените царински прекршоци и кривични дела и врши анализа на ризик, прибира, проценува релевантни разузнавачки податоци со цел за откривање на криумчарена стока. Секторот врши проценка и обработка на сите информации кои се слеваат во Царинската управа, прави нивна првична евалуација и проследување до соодветното одделение и царинска испостава за нивна натамошна обработка. Притоа, во борбата против кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрогата е задолжено одделението за истраги, преку неговата служба за борба против криумчарење, чие овластување е да ги открива и недозволените трговии, односно шверцот со дрогите. Од особено значење во оваа борба има и одделението за разузнавање, чија главна задача е прибирање на информации и сознанија за постоење на вакви видови кривични дела. Од друга страна, со Законот за кривична постапка, на Царинската управа и се дадени надлежности за реализирање на посебни истражни мерки, кои се важни инструменти во процесот на откривање на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога, затоа што често тие се извршуваат од страна на организирани криминални групи, т.е. криминални, злосторнички здруженија. За спроведувањето на посебните истражни мерки во рамките на Царинската управа на Република Македонија е задолжено токму одделението за истраги, преку неговите две служби: службата за борба против економскиот криминал и службата за борба против криумчарењето.

⁷ Поопширни информации за Царинската управа на Република Македонија на нејзината официјална интернет страница www.customs.gov.mk [пристапено на 25.02.2017]

⁸ Чл. 10, Закон за царинската управа, Сл. Весник на РМ бр. 46/04, 81/05, 107/07, 103/08, 64/09, 105/09, 47/10, 158/10, 53/11, 113/12, 43/14, 167/14, 33/15, 61/15, 129/15, 23/16 и Одлука на УСРМ бр. 149/2009

⁹ Наведено според Органограмот на Царинската управа на Република Македонија, преземено од <http://www.customs.gov.mk/index.php/mk/za-nas-mk/koi-sme-nie/organizacija-mk/organogram-mk> [пристапено на 13.05.2017]

¹⁰ Според Вељаноски, Н., Организациона структура и безбедносна функција на Царинската управа, магистерски труд, Факултет за туризам и угостителство, Охрид, 2015

Прибирањето, проценката и анализата на релевантните разузнавачки податоци со цел помош за откривање на криумчарена стока и други стоки чиј увоз/извоз е забранет, како што се наркотиците, психотропните супстанции и прекурзори и стока за која постојат некои ограничувања е задача на одделението за разузнавање. Одделението ги презема поголемите или покомплицираните случаи на разузнавање, а кои се однесуваат на криумчарење или други царински измами и подготвува стратешки и оперативни разузнавачки извештаи. Одделението соработува со надлежни служби за разузнавање, како и со странски царински администрации и меѓународни организации. Собраните податоци околу заплени кои ги има Царинската управа, заедно со сите детални информации (фотографии и метод на заплена) се внесуваат во базата на Светската Царинска Организација, која ги користи за едукативни цели. Во оваа база на информации се сите заплени на наркотични средства, цигари, оружје, кои земјите членки ги имаат доставено. Од оваа база се следат начините и трендовите кои најчесто се користат и појавата на нови методи.

Одделението за истраги непосредно учествува во акции за спречување, откривање и расветлување на царинските кривични дела и прекршоци од областа на економскиот криминал, кој ги опфаќа кривичните дела: криумчарење (на дроги), даночно затајување, царинска измама, перење пари, како и сè она што е поврзано со избегнување на наплата на царински давачки, даноци, акцизи и незаконски финансиски трансакции. Ако постои основано сомнение дека е сторено кривично дело, одделението за истраги презема соодветни мерки и активности за да се пронајде и открие сторителот на кривичното дело. Понатаму, поднесува соодветна кривична пријава согласно Законот за кривична постапка и Кривичниот законик за различни кривични дела, поднесува барање за поведување на прекршочна постапка, согласно Царинскиот и другите закони, изготвува дописи до одделението за ревизија и контрола како одговор на нивните барања, изготвува дописи до царински служби во странство со барање за доставување на информации по различен основ, како на пример доказ за вистински платена вредност на стоки, како и одговор по барање на странските царински служби. Царинската управа преку ова одделение соработува со Министерството за внатрешни работи и учествува во акции за спречување и откривање на кривични дела и царински прекршоци од областа на криумчарењето како што се: криумчарење, прикривање на стоки предмет на криумчарење и на царинска измама, неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори, неовластено прибавување и располагање со нуклеарни материи, внесување на опасни материи во земјата, производство и пуштање во промет на штетни средства за лекување, производство и пуштање во промет на штетни прехранбени производи, изнесување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости, трговија со луѓе, криумчарење на мигранти како и недозволено држење на оружје и распркувачки материи. Одделението изготвува кривични пријави, ги доставува до јавното обвинителство и го следи текот на постапката. Исто така, ги следи актуелните трендови на царинските прекршоци и кривични дела од областа на економскиот криминал, појавните облици на вршење кривични дела, начин на транспортирање на стоки кои подлежат на плаќање високи давачки, даноци, акцизи и други, за сите активности изработува извештаи и ги следи новите прописи од областа на царинското работење и истрагите. Значајно внимание се посветува и на едукацијата во поглед на детекција на дрога и современите начини на пренесување.

1.3. Јавно обвинителство на Република Македонија

Уставот на Република Македонија¹¹ и Амандманот XXX на Уставот на Република Македонија од 07 декември 2005 година ја утврдуваат уставната положба на Јавното обвинителство

¹¹ Устав на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 52/92 од 22.11.1992 и амандманите I и II од 10.01.1992, III од 02.07.1998, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII од 20.11.2001, XIX од 30.12.2003, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX од 09.12.2005, XXXI од 09.01.2009

на Република Македонија¹², како и неговата положба во рамките на системот и организацијата на државната власт.

Улогата, функциите и надлежностите на јавните обвинители во рамките на борбата против кривични дела поврзани со злоупотребата на дрога произлегуваат од одредбите на Законот за јавното обвинителство¹³ и Законот за кривична постапка¹⁴.

Организацијата на Јавното обвинителство е определена со чл. 11 од Законот за јавно обвинителство, каде е наведено дека тоа е поделено на Јавно обвинителство на Република Македонија, Вишо јавно обвинителство, Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и Основно јавно обвинителство.

Во однос на поврзаноста со кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога, согласно Законот за кривична постапка, улогата на јавниот обвинител се согледува преку тоа што е овластен тужител во конкретниот предмет, а во одредени случаи, доколку се работи за предмет кој е дел од организираниот криминал, тогаш задолжен ќе биде јавниот обвинител од основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Во ваквите случаи, карактеристично е што тој може да иницира примена на посебни истражни мерки, кои се особено значајни за откривањето и докажувањето на ваквиот тип на криминалитет. Притоа, јавниот обвинител може да достави образложено барање до судијата на претходната постапка кој ќе ги определи првите пет посебни истражни мерки, а додека останатите седум посебни истражни мерки ги определува токму јавниот обвинител со писмена наредба.

1.4. Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција

При откривањето, расветлувањето, разјаснувањето и докажувањето на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрогата, а кои се од областа на организираниот криминал, од особена важност е Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција кое е основано за целата територија на Република Македонија со седиште во Скопје. Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и во јавно обвинителство основано за подрачје на суд со проширена надлежност се формираат специјализирани одделенија за следење и откривање на криминалитетот со посебна стручна служба.¹⁵ Во однос на контролата над работата на основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција, во Законот за јавното обвинителство¹⁶ е пропишано дека за својата работа тој одговара пред Јавниот обвинител на Република Македонија и Советот на јавни обвинители на Република Македонија, а јавните обвинители во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција за својата работа одговараат пред Основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција и Советот на јавни обвинители на Република Македонија. Во посебна глава (III) во Законот за јавното обвинителство се уредени надлежностите на јавното обвинителство и јавните обвинители. Според овој Закон¹⁷, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција постапува пред основен суд со специјализирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал, додека Јавното обвинителство на Република Македонија постапува пред Врховниот суд на Република Македонија. Како што е наведено понатаму¹⁸, основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е надлежно да постапува:

¹² Поопширни информации за Јавното обвинителство на Република Македонија на неговата официјална интернет страница www.jorm.gov.mk [пристапено на 20.06.2017]

¹³ Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08. Покрај овој закон, што се однесува до регулирањето на јавното обвинителство, се применуваат и Закон за јавнообвинителска служба, Сл. Весник на РМ бр. 62/15, 231/15, 11/16 и Закон за Советот на јавните обвинители на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 150/07

¹⁴ Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

¹⁵ Чл. 15, ст. 2, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

¹⁶ Чл. 20, ст. 4, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

¹⁷ Чл. 29, ст. 4, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

¹⁸ Чл. 31, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

- за кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист,

- за кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава,

- за кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став (5), примање на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359 сите од Кривичниот законик, извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице и

- за кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори од членот 215 став (2), перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од значителна вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368-а став (3), злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394-а, тероризам од членот 394-б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418-а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б, трговија со малолетно лице од членот 418-г и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.

Заради остварување на функцијата на гонење на сторителите на кривични дела од областа на организиран криминал и корупција и за други кривични дела за кои е предвидена минимална казна затвор од четири години или кога тоа го налагаат посебни околности, јавниот обвинител може да нареди едно или повеќе конкретно определени овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи и други државни органи да му бидат ставени на располагање за определен период, како во предистражна, така и во кривичната постапка што се води по негово барање.¹⁹ При остварувањето на функцијата на гонење на сторителите на кривични дела и прекршоци, јавните обвинители имаат овластувања како и Министерството за внатрешни работи и другите државни органи во чиј делокруг на работа е и откривање на кривични дела и нивните сторители и на прибирање на докази заради кривично гонење на сторителите.

Законот за кривична постапка пропишува дека основно право и должност на јавниот обвинител е да ги гони сторителите на кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност. Во однос на работата на јавното обвинителство, законот нуди поинакви решенија од досегашните, односно севкупната предистражна и истражна постапка е доверена на јавните обвинители кои имаат право и должност да ги насочуваат дејствијата на органите надлежни за откривање и пријавување на кривичните дела и на нивните сторители, да пронаоѓаат, предлагаат и обезбедуваат докази, да предлагаат/издаваат наредби за преземање на посебни истражни мерки, за спроведување на истражна постапка, како и привремени мерки заради обезбедување на имот или предмети прибавени со кривично дело или заради извршување на мерката конфискација, да одлучуваат за одлагање на кривичното гонење, да предлагаат издавање на казнен налог, да преговараат и да се спогодуваат со обвинетите за признавање на вина, да поднесуваат и застапуваат обвиненија пред надлежниот суд, да поднесуваат жалби против неправосилни судски одлуки и вонредни правни лекови против правосилни судски одлуки, да одлучуваат по жалба на оштетениот.

Јавните обвинители при раководење со предистражната постапка, располагаат со овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа, имаат овластувања за издавање наредби за примена на посебните истражни мерки, за

¹⁹ Притоа, функционерот кој раководи со соодветно министерство или друг државен орган е должен без одлагање да постапи по наредбата на јавниот обвинител и времено да упати овластено службено лице на работа во јавното обвинителство. Чл. 34, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

откривање на кривичното дело или негов сторител, а доколку е неопходно можат сами да преземаат дејствија за кои со закон се овластени Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа. Јавното обвинителство се грижи за законитоста на мерките и дејствијата преземени во предистражната постапка и врши надзор над почитувањето на човековите права од страна на овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи и други државни органи.

1.5. Истражни центри на јавното обвинителство

Заради остварување на функцијата на откривање и гонење во новите услови, новиот концепт на Законот за кривична постапка²⁰ предвидува за подрачјето на едно или на повеќе јавни обвинителства да се формираат истражни центри на јавното обвинителство. Истражните центри на јавното обвинителство²¹ се на некој начин оригинално решение, предвидени со новиот концепт на кривично-процесното законодавство во Република Македонија, иако слични такви форми на организација кои подразбираат тесна оперативна соработка под раководство на јавното обвинителство има во повеќе држави. Инаку, слична идеја на оваа, која остана неразработена, е застапена во Законот за јавното обвинителство кој предвидува во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и во јавно обвинителство основано за подрачје на суд со проширена надлежност да се формираат специјализирани одделенија за следење и за откривање на криминалитетот со посебна стручна служба.²² Во истражните центри на јавното обвинителство покрај полициски инспектори со криминалистички знаења и искуства треба да работат и правници и други експерти чии знаења се потребни во борбата со современиот криминал (компјутерски, финансиски, банкарски и сл.). Тоа значи дека нивната работа е да спроведуваат оперативни методи и техники за откривање на криминалните активности, а со тоа и примена и реализација на посебните истражни мерки.

Истражните центри на Јавното обвинителство се формираат со одлука на јавниот обвинител на Република Македонија. Работите во истражниот центар ги вршат инспектори припадници на правосудната полиција, кои се избираат за вршење работи на определено време, по пат на објавен внатрешен оглас. Ова треба да гарантира определена стабилност и специјализација на припадниците на правосудната полиција кои со тоа стануваат дел од тимот на јавното обвинителство. Таа стабилност заедно со неможноста припадниците на правосудната полиција во истражните центри да се прераспделуваат на други задачи во МВР и други инструменти (влијание врз кариерата и дисциплинската одговорност на инспекторите на правосудната полиција и др.) треба да обезбеди определен степен на самостојност во однос на претпоставените во МВР и некаква поголема лојалност кон обвинителството.²³

1.6. Правосудна полиција

Законот за кривична постапка²⁴ ја определува раководната улога на јавниот обвинител во предистражната постапка. Со него се прецизира дека заради остварување на функцијата на кривично

²⁰ Чл. 48, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

²¹ Поопширно кај: Калајчиев, Г., Илиќ, Д., Формирање, организација и функционирање на правосудната полиција и на истражните центри на Јавното обвинителство, Истражување во рамки на проектот „Реформа на казнено право и почитување на човековите права - подготовки за доследна примена на новиот ЗКП - Скопје, јули 2009

²² Во законот е предвидено за вршење на стручни работи поврзани со следење и откривање на криминалитетот во јавните обвинителства да се вработуваат определен број стручни лица од други профили (финансии, градежништво, информатика, електротехника, машинство и слично). Во јавните обвинителства во кои се формирани специјализирани одделенија за следење и за откривање на криминалитетот и во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е предвидено да се вработуваат и определен број стручни лица како јавнообвинителски истражители. Чл. 76, Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08

²³ Бужаровска, Г., Ре, Д., Карнасац, М., Истражни дејствија: прирачник за практичари, ОБСЕ, Скопје, 2010, стр. 16

²⁴ Чл. 41, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

гонее, јавниот обвинител раководи со предистражната постапка и ја има на располагање правосудната полиција.

Со тоа, за првпат во македонскиот кривично-правен систем се воведува т.н. „правосудна полиција“, која всушност е криминалистичка полиција која тесно соработува со јавното обвинителство, а еден нејзин мал дел е непосредно во тимот на јавното обвинителство во истражните центри на јавното обвинителство. Криминалистичката полиција, сега како правосудна полиција, станува главен соработник на јавното обвинителство. Посебно е значајно тие да соработуваат уште од најрана фаза на постапката, за подоцна да не дојдат во некаков конфликт, ако на крај на истрагата јавниот обвинител оцени дека можеби доказите не се доволни или не се законито изведени, па да мора да го отфрли случајот, бидејќи и самиот нема да може истиот да го добие на суд. Ова сега станува многу пореално зашто со напуштање на активната улога на судот во расчистување на случајот товарот на докажување во целост преминува на обвинителството. Затоа, соработката на јавниот обвинител и полицијата е во сосема нова светлина во еден систем кој сега е странечки по природа.²⁵

Понатаму, Законот за кривична постапка²⁶ го определува овластениот орган за спроведување на посебните истражни мерки, кои се од особено значење за борбата против кривичните дела поврзани со трговијата и злоупотребата на дрогата. Па така, се укажува дека посебните истражни мерки ги спроведува јавниот обвинител или правосудната полиција под контрола на јавниот обвинител.

Во глава II во која се наведени значењата на законските изрази и другите одредби, се дефинира дека правосудна полиција²⁷ се полициските службеници од Министерството за внатрешни работи и припадниците на Финансиската полиција и со закон овластени лица на Царинската управа кои работат на откривањето на кривичните дела. Тоа се всушност, криминалистичката полиција во МВР, (евентуално) УБК, Финансиската полиција и делот од Секторот за контрола и истраги на ЦУ кој работи на истраги. Тука може да влезат и припадниците на правосудната полиција во истражните центри на јавното обвинителство и службениците доделени на јавниот обвинител. Соодветно на видот на посебната истражна мерка, јавниот обвинител ќе ги ангажира овластените службени лица од соодветната институција која треба да ја реализира таа мерка. Најчесто, при контролираната испорака и превоз на лица и предмети, која е една од мерките директно поврзана со шверцот на дроги, ќе бидат вклучени овластените службени лица од ЦУ, но и од МВР на РМ.

Должностите на правосудната полиција се дадени исто така во Законот за кривична постапка²⁸. Правосудната полиција по службена должност или по наредба на јавниот обвинител презема мерки и активности со цел за откривање и криминалистичко истражување на кривични дела, спречување на натамошни последици на кривични дела, фаќање и пријавување на нивните сторители, обезбедување на докази и други мерки и активности што можат да користат за непречено водење на кривичната постапка. Правосудната полиција спроведува истражување и дејствија наложени или доверени од судот и јавното обвинителство. Ваквите должности ги вршат старешините и службениците на правосудната полиција.

Последната можност е задржана во новиот концепт на Законот за кривична постапка со две нејзини функции: 1) да се користи по потреба во обвинителствата каде што нема да има истражни центри (тие основани за подрачја со т.н. основна надлежност) и 2) да се користи и во другите обвинителства кога таква потреба ќе се јави заради зголемен обем на работа, потреба од специјален профил на експерти и сл.

²⁵ Бужаровска, Г., Ре, Д., Карнарас, М., Истражни дејствија: прирачник за практичари, ОБСЕ, Скопје, 2010, стр. 15-16

²⁶ Чл. 258, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

²⁷ Чл. 21, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

²⁸ Чл. 46, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12

1.7. Судови

Согласно со Уставот на Република Македонија судската власт ја вршат судовите како самостојни и независни државни органи. Судовите судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани со Уставот. Основни цели и функции на судската власт се:

- непристрасно применување на правото, независно од положбата и својството на странките,
- заштита, почитување и унапредување на човековите права и слободи,
- обезбедување еднаквост, рамноправност и недискриминација по било кој основ и
- обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото.

Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите како и постапката пред нив се уредуваат со законот за судовите²⁹. Во судскиот систем судската власт ја вршат основните судови, апелационите судови, Управниот суд, Вишиот управен суд и Врховниот суд на Република Македонија.

Основните судови се основаат за една или повеќе општини и судат во прв степен како судови со основна надлежност и судови со проширена надлежност.

Апелационите судови се основаат за подрачјето на повеќе судови од прв степен (основни судови). На територијата на Република Македонија има четири Апелациони судови со седиште во Битола, Гостивар, Скопје и Штип.

Управниот, Вишиот управен суд и Врховниот суд на Република Македонија ја вршат судската власт на целата територија на Република Македонија и имаат седиште во Скопје.

Нивната територијална надлежност е согласно Законот за територијалната организација на локалната самоуправа³⁰ во Република Македонија. Во Република Македонија постојат судови со основна и судови со проширена надлежност. Во рамките на основните судови со проширена надлежност се основани специјализирани судски оддели што постапуваат за одделни видови на спорови, како на кривичната, така и на граѓанската материја. Клучна новина во судскиот систем е формирањето специјализирани судски одделенија во Основниот суд Скопје 1, Основниот суд Битола и Основниот суд Штип кои постапуваат по предмети поврзани со организиран криминал. Од друга страна постои решение според кое двата основни суда во Скопје имаат поделена надлежност во кривичната и граѓанската материја.

Расправите пред судовите и изрекување на пресудите се јавни освен во случаи определени со закон.

Судските одлуки се изрекуваат во името на граѓаните на РМ. Правосилните судски одлуки имаат неприкосновено правно дејство, се задолжителни за сите правни и физички лица, имаат поголема сила во однос на одлуките на другите државни органи и при тоа секој е должен да ги почитува и да обезбеди нивно извршување.

2. Постапка на откривање и разјаснување на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога

Во суштина откривањето на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога и нивните сторители во оперативна смисла претставува процес на човеково спознавање што се состои во утврдување на факти, докази, услови, како и на околности кои укажуваат и потврдуваат дека е сторено кривично дело, односно преку факти и докази утврдени низ кривично-процесна постапка, при што се открива неговиот сторител и се изведува пред правосудните органи. Тие релевантни факти и околности кои секогаш објективно постојат во реалноста, а со чија помош се докажува

²⁹ Закон за судовите (Службен весник на РМ бр. 58/06, 35/08)

³⁰ Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (Службен весник на РМ бр. 55/04)

постоењето на кривичното дело и на сторителот, се предмет на проучување на кривично-процесното право, криминалистиката и многу други научни дисциплини.³¹

Откривањето, докажувањето, разјаснувањето и спречувањето на криминалитетот, а со тоа и на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога се засновува врз планско преземање и користење на општите криминалистички правила, средства и методи, прилагодени на специфичните барања на секоја поединечна криминалистичка методика, која покрива поединечни групации на кривични дела сродни по сличните начини на извршување.³² Инаку, ваквите групации на кривични дела, кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога, чии криминалистички карактеристики ја детерминираат природата и суштината на секоја криминалистичка методика посебно, не ретко, не се совпаѓаат со кривично-правните класификации на кривичните дела. Значи методиката на истражување на нарко-криминалитетот е детерминирана од криминалистичките карактеристики, односно карактеристиките на сторителот и жртвата (оштетениот), криминалната ситуација, *modus operandi* и трагите кои настануваат од кривичното дело на местото на извршување, како и кај инволвираните субјекти.

Кога се зборува за откривање на недозволена трговија со дрога како облик на организиран криминал³³ треба да се имаат предвид карактеристиките на организираната криминална група. Секоја организирана криминална група е дел од синциорот на меѓународниот канал на транспорт на дрогата. Во рамките на овие групи постои строга подреденост на задачите на секој член на групата. Во методиката на откривање на овој вид кривични дела потребно е добро познавање на патиштата и начините на илегалниот транспорт на дрогата од местото на производство до местото на продажба, како и улогата на секоја организирана криминална група во поголемиот синцир на транспортерите. Организираните криминални групи делуваат така што секој нивен член има своја улога. На пример, некој е задолжен за надгледување при примопредавање на дрогата, друг ги насочува потенцијалните купувачи, трет ги прима парите, четврт ги префрла на нова посигурна локација и сл. Целта на службите кои се занимаваат со борба против овој вид криминал, првенствено е откривање на сторителите (дилерите), прибирање доказни материјали, кои што потоа ќе овозможат поднесување кривична пријава, како и натамошно откривање на целата организација која овозможува произведување, преработка, транспорт и продажба на дрогата. Од големо значење е да се утврдат и патните правци на транспортот на дрогата, нејзините привремени или крајни дестинации, местото на нејзино чување и сл.

Од моментот на дознавањето за постоење на евентуално кривично дело поврзано со злоупотребата на дрога или за евентуален потенцијален сторител на вакво кривично дело (или, пак, заедно и за едната и за другата криминалистичко-тактичка ситуација), преку конечното разјаснување на кривичниот настан кој индицира на постоење на одредено кривично дело и негов конкретен појавен облик, па до утврдувањето на стореното кривично дело и на неговиот сторител, потрагата по вистината како во фазата на откривањето, така и во гонењето и пресудувањето, мора да биде конципирана и водена на начин за да може да се постигне целта на преткривичната и кривичната постапка. Тоа ќе се постигне доколку уште од самиот почеток постапката се темели врз методично и систематско планирање, односно преку целосно почитување на начелата на кривичната постапка, но и начелата на криминалистиката.

По приемот на кривична пријава или добиеното сознание за постоење на основи на сомневање дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, полицијата, без одлагање по писмен пат го известува јавниот обвинител. Ако постојат основи на сомневање за кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години или постојат причини за

³¹ Пошироко за откривањето на овој вид на криминалитет види: Смилевска, Б., Б., Методика на откривање на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога, магистерски труд, Скопје, 2011, стр.122-210

³² Ангелески, М., Криминалистика, НИО, Студентски збор, Скопје, 1993, стр. 24-27

³³ Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – најнови теоретски димензии, практички консеквенции и методика на истражување, Факултет за безбедност, Скопје, 2010, стр. 452-453

итност, полицијата веднаш усно ќе го извести јавниот обвинител, по што ќе состави и писмено службено известување.

По приемот на кривичната пријава или по добиеното известување од полицијата, со постапката раководи јавниот обвинител. Правосудната полиција е должна да постапува по наредбите и насоките на јавниот обвинител. Таа продолжува со увидите и тогаш кога нема посебни наредби или насоки од јавниот обвинител и за спроведените мерки и дејствија го известува јавниот обвинител. Тој, пак, самиот или преку правосудната полиција, односно други лица вработени во истражните центри на јавното обвинителство, ќе ги собере известувањата потребни за одлучување по кривичната пријава, а по потреба тоа ќе го стори и преку полицијата или другите органи надлежни за откривање. За преземените мерки по наредба или по насоки на јавниот обвинител, полицијата и другите органи се должни да дадат известување најдоцна во рок од 30 дена. Во наредбата јавниот обвинител може поблиску да ги определи потребните дејствија, а може да бара и да присуствува на истите. Заради прибирање потребни известувања, јавниот обвинител може да го повика подносителот на кривичната пријава, како и други лица за чии сознанија смета дека може да придонесат за оценка на веродостојноста на наводите во пријавата или за кои смета дека може да бидат сведоци во постапката, при што ги известува за причините за повикувањето. Притоа, соодветно се применуваат одредбите за повикување и испитување на сведоци. Јавниот обвинител може да го повика и осомничениот, при што се применуваат одредбите за испитување на осомничениот во истрагата. Присилно може да се доведе само лице кое не се одзвало на уредно доставената покана или лице кое очигледно избегнува да прими покана, само со одлука на суд и тоа за потешки кривични дела за кои е предвидена казна затвор повеќе од пет години. Јавниот обвинител во рок од три месеци од денот на приемот на кривичната пријава е должен да одлучи по неа. Во спротивно, тој е должен веднаш писмено да го извести повисокиот јавен обвинител и подносителот на кривичната пријава.

Јавниот обвинител со решение ќе ја отфрли кривичната пријава доколку произлегува дека пријавеното дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност, ако настапила застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување, ако постојат други околности што го исклучуваат гонењето или ако не постои основано сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело. Од понапред изнесеното е јасно дека јавниот обвинител не мора воопшто да чека полицијата и други органи со посебни овластувања да му „сервираат“ случај, туку по добиени сознанија може веднаш да делува самиот, за што сега на располагање има и свој тим на криминалистички инспектори. Само во исклучително сложени случаи за тешки кривични дела извршени од повеќе лица или од организирана криминална група, правосудната полиција може да бара одобрение од јавниот обвинител за продолжување на овој рок. Во дадениот рок, правосудната полиција е должна јавниот обвинител да го извести за дотогаш преземените дејствија и за резултатите од нив. Решението за отфрлање на кривичната пријава се доставува до оштетениот, кој може во рок од осум дена од приемот да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител, кој е должен по жалбата да одлучи во рок од триесет дена по приемот. Повисокиот јавен обвинител може да го потврди решението за отфрлање на кривичната пријава или може жалбата да ја уважи и да го задолжи понискиот јавен обвинител да ја продолжи постапката. За кривични дела за кои е предвидена казна затвор до 3 години или парична казна, а осомничениот поради вистинско каење го спречил настанувањето на штетните последици или ја надоместил сета штета, јавниот обвинител може да не преземе кривично гонење. Ваква одлука може да донесе и во случај кога во Кривичниот законик е предвидена можност сторителот на кривичното дело судот да го ослободи од казна, а јавниот обвинител ќе оцени дека самата пресуда без кривична санкција не е потребна, како и во случај кога осомничениот како член на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, доброволно соработува, а таквата соработка и изјава на тоа лице е од суштествено значење за кривичната постапка.

Успехот на исполнувањето на постапката на откривање, разјаснување и расветлување на овие видови кривични дела во значителна мера зависи од планирањето на целокупниот процес, како и еластичноста во процесот на остварување на планот, т.е. благовремено внесување на промени во

него. Основна задача на секој план за истрагата на местото на настанот кај кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога, како мисловен и творечки процес, поаѓајќи од неговата специфичност во секој конкретен криминален предмет, всушност се состои од следниве кохерентни елементи: 1) утврдување на кругот на околности и факти кои треба да се откријат, разјаснат и докажат (во склад со главните (златните) прашања на криминалистиката кои се однесуваат на предметот на докажување); 2) поставување на верзии за главните прашања на криминалистиката; 3) одредување и прецизирање на оперативно-тактичките мерки и истражни дејствија, како и посебните истражни мерки³⁴ кои треба да се превземат заради утврдување на кривично-правно релевантни факти; 4) утврдување на редоследот и времето на извршување на оперативно-тактичките мерки и истражните дејствија; и 5) претходно оценување на прибраните докази и резонирање за тоа кои околности се откриени и утврдени, а кои сеуште треба да се откриваат, истражуваат и разјаснуваат.³⁵

Составувањето на планот започнува со споредување на сите пронајдени и предизвикани факти (од материјална и персонална природа), кои се утврдени во текот на *првиот зафат*, и создавање на такви верзии (хипотези, работни претпоставки, пресумпции), кои треба да се засноваат на стварни (објективни) и проверени факти. *Верзиите* се означуваат како едно од повеќето можни толкувања на некој настан и нивната бројност и разновидност (плуралитет) претставува битен елемент на самиот поим, а всушност претставуваат своевиден “ембрион” на системот на општи и посебни верзии. При истражувањето во целина, *општите верзии* се претпоставки за предметот на докажување (*thema probandi*), други се *верзиите за субјектот* (субјективната страна - компонента) и за *објектот* (објективната страна - компонента) на кривичното дело, а додека *посебните верзии* се претпоставки (хипотези) за *доказните факти*. Имено, во целокупниот систем на сите поставени верзии – општите верзии ја играат улогата на своевидна “арматура” (на пример, општа верзија за обвинение – виновност, општа верзија за одбрана – невиност). Претпоставките за непосредните и посредните докази (вистинитоста на доказните факти и односот на индицијалните факти спрема предметот на докажувањето) – кои се нарекуваат посебни верзии, мораат да бидат согласни со предметот на докажувањето (општите верзии). Верзиите за субјектот на кривичниот настан (кој го сторил делото?), за субјективната страна на кривичниот настан (смислено или небрежно извршување – што се случило?), за мотивот на кривичното дело (зошто?), за објектот на кривичното дело (кога или што?), за објективната страна на кривичното дело (начинот и средството на извршување – како?, со што?) како и начинот на прикривање на кривичното дело, имаат за задача да бидат некаков вид на *врзувачко ткиво* помеѓу општите и посебните верзии.

При криминалистичко-тактичката дејност (низ целосна примена на трите методи: системот на акумулација на доказите, метод на дифундирање – во врска со негативни факти и методот на елиминација – исклучување), врската на индициите и непосредните докази се исполнува пред сè во тоа што тие, секоја за себе и сите заедно, се надополнуваат во правец на заклучокот т.е. ја потврдуваат или елиминираат некоја верзија (хипотеза) и при тоа, независно една од друга, укажуваат на исти факт (предмет на докажување – *thema probandi*). Предмет на докажување е оној главен – клучен факт преку кого сите индиции и непосредни докази меѓусебно се поврзани. Соединувањето на доказите го нарекуваме *комплекс на акумулација на докази*.³⁶

Еден предмет, земен изолирано, самиот за себе, нема квалитет на доказ, а за да биде релевантен доказ неопходно е да се земат во предвид два момента, односно да се утврди следново:

1. За да може еден предмет да биде материјален доказ, неопходно е да се утврди неговиот однос со кривичното дело или со сторителот и жртвата, бидејќи само тогаш таквиот предмет може

³⁴ За начинот на примена на посебните истражни мерки кај кривичните дела од областа на организираниот криминал, а поврзани со злоупотребата на дрога повеќе кај Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – најнови теоретски димензии, практички консеквенции и методика на истражување, Факултет за безбедност, Скопје, 2010, стр. 472-493

³⁵ Види поопширно: Ангелески, М., Криминалистика, НИО Студентски збор, Скопје, 1993, стр. 49-67

³⁶ Види поопширно: Водинелиќ, В., Криминалистика, 1984, стр. 191-194

да послужи како доказ. Затоа, при пронаоѓањето на такви предмети неопходно е записнички и на начин пропишан во ЗКП да се констатира, да се фиксира и да се опише самиот предмет, местото на кое е најден и во каков однос е со конкретниот кривично-правен настан;

2. Треба да се обрати внимание и да се има во предвид дека сè се менува, односно дека сите предмети се подложни на промени, а со тоа се менува и нивниот квалитет. Во такви случаи е неопходно да се преземат мерки за да се обезбеди и фиксира тој предмет како доказ, односно да се преземат сите неопходни мерки за негова конзервација. Но, има предмети кои не можат да се конзервираат и да се сочуваат во својата првобитна состојба. Во таков случај, предметите мора да се опишат детално, да се фотографираат, да се скицираат односно на друг соодветен начин да се обезбедат како докази врз основа на криминалистичко-техничките правила и процедури. На материјалните докази не смее да се гледа како на доказно средство кое има предност (преваленција) и поголема доказна вредност од другите докази. Во нашиот правен систем не постои класификација на доказите според нивната доказна вредност, туку на сите докази им се пристапува со подеднакво внимание и од страна на судот се оценуваат според правилото на слободна оценка на доказите.

3. Постапка на докажување на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога

Во кривичната постапка, како и во секоја друга судска постапка, се настојува да се утврди фактичката состојба за оние факти кои се од значење за конкретниот кривично-правен настан и утврдување на вистината на одреден квалитет (дали е материјална, апсолутна, стварна, објективна или било каква друга). Со други зборови, се утврдуваат само оние факти кои за постапката се релевантни од спознаен аспект. Sprema кривично-процесната теорија и криминалистиката, како специфични факти кои мора да се утврдат во оваа постапка се оние кои ќе ни дадат одговор на следниве прашања: 1. Дали во конкретниот случај е извршено кривично дело?, 2. Дали лицето спрема кого е покренато барање за поведување на кривична постапка е извршител на кривичното дело?, 3. Дали е виновно или не е виновно за делото кое му се товари?, и 4. Дали во смисла на материјалното право може да се примени кривично-правна санкција?³⁷

Во однос на поимот доказ (лат. probatio, argumentatio, англ. evidence, гер. beweis, фран. evidence) во кривично-процесната литература, веќе долго време постои несогласување и невоједначеност во означувањето на неговата содржина. Се нагласува дека во поранешната пракса постоела идентификација на поимот доказ и поимот факт. Имено, поимот *доказ* во кривично-процесната теорија се дефинира како: збир на основи или образложенија кои зборуваат за вистинитоста или сигурноста на некои важни факти во постапката; факти за вистинитоста или неистинитоста на спорната фактичка состојба; факти врз основа на кои се утврдува постоење или непостоење на спорни правно-релевантни и други факти кои се утврдуваат во кривичната постапка; факти врз основа на кои од надлежниот орган се утврдува постоење или не постоење на факти чие утврдување во кривичната постапка е неопходно; секој основ кој зборува во прилог на вистинитоста за некој важен факт во постапката; кривично-правно релевантна информација содржана во лица и предмети, која е добиена на процесно пропишан начин и со употреба на процесно предвидени средства; извор на сознанија за важни факти кои во кривичната постапка не може да се утврдат со лично забележување, па процесното тело го упатува за нејзино утврдување да го изведи од содржината на исказот на лица, исправи или технички снимки со заклучување за постоењето или непостоење на тој факт; утврдена, констатирана релевантна врска меѓу процесите кои директно или индиректно влијаеле на настанокот на кривичното дело, трагите, предметите и луѓето. Конечно, доказ во кривичната постапка не е ништо друго, туку таква промена во кривичниот настан и неговите реликти (траги и предмети на кривичната постапка) која се покажува како кривично-

³⁷ Види: Sijercic-Colic, H., *Krivicno procesno pravo*, Knjiga 1, *Krivicnoprocesni subjekti i krivicno procesne radnje*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 257

правно релевантна, па поради тоа е неопходно процесно да се фиксира баш таа промена, а не некоја подоцнежна која нема значење и не може да биде доказ.³⁸

Во криминалистичката теорија се истакнува дека доказот претставува утврдена, констатирана релевантна врска помеѓу процесите, кои директно или индиректно влијаеле на настанувањето на кривичното дело, трагите, предметите и луѓето. Набљудувано од гносеолошки аспект, докази претставуваат сите промени во средината на подготвување, извршување, прикривање и уживање на плодовите на кривичното дело, кои се во релевантна врска со делото.³⁹

Претходно наведеното се различни дефиниции на т.н. посредници во утврдувањето на фактите во кривичната постапка, значи, докази. Доказите во кривичната постапка се сметаат: исказ на осомничениот, односно обвинетиот, исказ на сведок и исказ на (сведочењето на) вештакот за фактите кои се утврдени во кривичната постапка, потоа исправите, па снимките добиени до техничка регистрација кои содржат факти што се утврдуваат во кривичната постапка.⁴⁰

Во суштина, доказот содржи два елемента: доказни основи и доказни средства. *Доказна основа* (*probatio, argumentum, причина*) е веќе познат, утврден факт врз чија основа се заклучува за вистинитоста на другиот факт што треба да се утврдува во конкретниот случај и што е предмет на докажување⁴¹; *Доказни средства* (*media probandi, instrumentum*) се извори од кои во текот на казнената постапка се добиваат податоци, односно факти кои се доказна основа.⁴² Всушност, доказните средства се форми (облици) во кои се појавуваат доказните основи.

Според Водинелиќ⁴³ “доказното средство” е поим кој е различен од поимот “извор на докази”. Наведената констатација се оправдува со примерот на увидот, кој ниту е извор на докази ниту е доказ, бидејќи со самиот увид не се докажува ништо туку само со неговите резултати. Не е тешко да се сложиме со претходната констатација дека навистина со увидот ништо не се докажува, но со неговите резултати непосредно или посредно да. Тој е само процесна форма која треба да обезбеди примероците на одредени траги од местото на случување на кривичното дело како можен доказен извор (а на тој начин и информациите кои ги пружаат) да бидат пронајдени, собрани и обезбедени на законит начин и во соодветна постапка и да бидат допуштени во евентуална понатамошна постапка како доказ. Слично на претходното е и случајот со сведочењето. Одредена личност може да поседува значително широк обем на релевантни информации како во поглед на кривичното дело, така и во поглед на неговиот сторител или целиот сплет на околности кои се однесуваат на криминалниот настан и кои како такви се од голема важност за кривичната постапка. Но, таквите информации, иако многу вредни за судење и донесување на исправни судски одлуки, не се ни од најмало значење за постапката доколку не се стават во соодветен формален контекст. Со други зборови, сè додека таквата личност не се повика во постапката во својство на сведок. На тој начин со примена на соодветните норми за сослушување на сведок предвидени во процесниот кривичен закон како резултат се добива исказ на сведок со кој нешто се докажува.

Во таа смисла и увидот и сослушувањето на сведокот во суштина се само патишта за добивање на докази, еден вид доказни средства. Треба да се има во вид дека увидот како што понапред беше истакнато покрај тоа што претставува еден од патиштата за прибирање на докази за потребите на кривичната постапка е и вид на непосредно – лично забележување од страна на субјектите на кривичната постапка. Значи, тоа е процесна дејност со која се овозможува на

³⁸ Vodinelic, V., Kriminalistika, Beograd, 1985, str. 62

³⁹ Види: Водинелиќ, В, Криминалистика, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 293

⁴⁰ Bayer, V., Kazneno procesno pravo – odbrana poglavlja, Knjiga I, Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1955, str. 177

⁴¹ Марина, П., Матовски, Н., Казнено право, 1972, стр. 190

⁴² Матовски, Н., Бужаровска, Г., Калајџиев, Г., Казнено-процесно право, Правен факултет – Јустинијан Први, Скопје, 2009, стр. 184

⁴³ Така, Водинелиќ, В., Криминалистика, откривање и докажување, теоретски и практични криминалистички и доказни проблеми, Том 2, Центар за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита, Скопје, 1985, стр. 1099;

субјектите на кривичната постапка спознавање на релевантни факти врз основа на нивното лично забележување.

Во врска со ова се истакнува дека судот може и да собира, обезбедува или проверува докази, тоа понекогаш можат да го прават и други субјекти, како и да предлагаат изведување на докази, но само судот може да изведува докази. Судот треба да стекне убедување дека фактите се вистинити, а убедувањето се засновува врз некои основи кои одговараат на законите на мислењето. За сигурноста на одреден факт кој треба да се докаже судот извлекува заклучок од други факти кои веќе се докажани или се во врска со она што треба да се докаже.⁴⁴ Бидејќи за обезбедување на бројни материјални докази се користат сите современи методи и техники на фундаменталните и применетите науки, со тоа често за означување на овие видови на докази се употребува терминот *научни докази*.

Процесот на *докажување* ги опфаќа оние дејствија кои судот ги презема за да формира свое убедување за постоење или непостоење факти кои може да влијаат врз неговата одлука. Активноста на судот се состои во утврдување на факти потребни за примена на правото и во примена на правото врз релевантни факти чија вистинитост е докажана. Докажувањето ги опфаќа сите факти кои судот смета дека се важни за правилно пресудување.

Со оглед на тоа што кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога дрога (кривично дело Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори и кривично дело Овозможување на употреба на наркотични дроги) учествуваат со повеќе од 95% во рамките на главата Кривични дела против здравјето на луѓето, во продолжение ќе бидат разгледани податоците за пријавените, обвинетите и осудените лица за оваа глава кривични дела согласно официјалните годишни публикации од Државниот завод за статистика на Република Македонија⁴⁵ за истражуваниот десетгодишен временски период (2006-2015 година), со цел преку ваквите податоци да може да се извечат соодветни заклучоци за ефикасноста во процесот на откривање, разјаснување и докажување на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога од страна на органите за кривичен прогон.

Табела 1. Преглед на пријавени (ПР), обвинети (ОБ) и осудени (ОС) полнолетни лица за вкупниот криминалитет и за Кривични дела против здравјето на луѓето (КДПЗЛ) во Република Македонија во периодот 2006-2015 година

⁴⁴ Види поопширно: Матовски, Н., Бужаровска, Г., Калајчиев, Г., Казнено-процесно право, Правен факултет – Јустинијан Први, Скопје, 2009, стр. 190-198

⁴⁵ Државен завод за статистика на Република Македонија, Статистички преглед: население и социјални статистики, Сторители на кривични дела во 2006...2015 година, Скопје, јули 2007...2016

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	просек	СЕ	
ПР	Вкупно	23.514	23.305	26.409	30.404	30.004	31.284	31.860	34.436	37.164	26.069	29.445	294.449	
	КДПЗЛ	320	412	404	457	627	590	536	596	556	554	505	5.052	1,72%
ОБ	Вкупно	11.317	11.648	11.310	11.905	11.239	12.219	11.311	12.297	13.699	11.951	11.890	118.896	
	КДПЗЛ	257	243	302	324	366	554	415	508	518	459	395	3.946	3.32%
ОС	Вкупно	9.280	9.639	9.503	9.801	9.169	9.810	9.042	9.539	11.683	10.312	9.778	97.778	
	КДПЗЛ	233	231	275	296	343	493	383	456	478	427	362	3.615	3,70%

(извор: Државен завод за статистика на Република Македонија)

Табела 1. го прикажува компаративниот преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за вкупниот криминалитет и за Кривичните дела против здравјето на луѓето во Република Македонија во периодот 2006-2015 година. Тука, може да се забележи дека просечно во десетгодишниот истражуван временски период биле пријавени 29.445 лица, од нив биле обвинети 11.890, а осудени 9.778 лица за вкупниот криминалитет (сите кривични дела од Кривичниот законик на Република Македонија). Од друга страна, за Кривичните дела против здравјето на луѓето просечно во десетгодишниот истражуван временски период биле пријавени 505 лица, од нив обвинети 395, а осудени 362 лица. Процентуално, тоа значи дека 1,72 % од бројот на пријавени лица за вкупниот криминалитет отпаѓа на пријавените лица за Кривичните дела против здравјето на луѓето, 3,32 % отпаѓа на обвинетите, а 3,70 % на осудените лица за овие кривични дела. Во однос на филтрацијата низ органите за кривичен прогон, соодносот е следен: 78 % од пријавените лица за овие кривични дела биле обвинети, а дури 92 % од обвинетите лица биле и осудени (што претставува 72 % од пријавените лица). Овие податоци укажуваат на ефикасност и ефективност на органите на кривичниот прогон во целокупната постапка од откривање до докажување, односно од поднесување на кривична пријава до изрекување на судска пресуда.

Заклучок

За успешна борба против криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога е неопходна соработка на сите субјекти надлежни за борба против овој вид на криминалитет на национално ниво. Спречувањето, откривањето, разјаснувањето и докажување на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога е комплексен процес кој бара мултидисциплинарен пристап.

Успешното спречување, откривање, разјаснување и докажување на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога започнува со квалитетно водење на постапката, собирање на потребните докази, воочување на пропустите во постапката, запазување на разумниот рок и заемна координација и соработка на органите на кривичниот прогон. Во сите фази на постапката од претходната до кривичната постапка треба да се почитуваат криминалистичките и кривично-правните начела во постапувањето на органите кои го спроведуваат законот при што ќе се оствари ефикасност и ефективност во работата. Тоа значи дека ефикасноста на органите на кривичниот прогон го зголемува обемот на откривањето, разјаснувањето и докажувањето на кривичните дела поврзани со злоупотребата на дрога, што резултира со приближување на бројките на пријавени и обвинети лица со бројот на осудени лица за овие кривични дела, односно најголем процент од пријавените и обвинетите лица се осудени. Со техничките средства што им стојат на располагање на органите на кривичниот прогон и со досегашната обученост, стручност и професионалност овозможува успешно справување со овој вид на криминалитет. Во контекст на ова се и измените и

дополнувањата на Законот на кривичната постапка каде „диригентската палка“ ја има јавното обвинителство и има строга дефинираност на надлежностите на органите на кривичниот прогон.

За борба против организираните форми на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога е неопходна меѓународната соработка, во насока на континуирани прогнози за новите трендови на овој вид на криминалитет.

БИБЛИОГРАФИЈА

- [1] Ангелески, М., Криминалистика, НИО Студентски збор, Скопје, 1993
- [2] Bayer, V., Kazneno procesno pravo – odbrana poglavlja, Knjiga I, Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1955
- [3] Богданова-Смилевска, Б., Методика на откривање на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога, магистерски труд, Скопје, 2011
- [4] Бужаровска, Г., Ре, Д., Карнасас, М., Истражни дејствија: прирачник за практичари, ОБСЕ, Скопје, 2010
- [5] Вељаноски, Н., Организациона структура и безбедносна функција на Царинската управа, магистерски труд, Факултет за туризам и угостителство, Охрид, 2015
- [6] Водинелиќ, В, Криминалистика, Савремена администрација, Београд, 1984
- [7] Водинелиќ, В., Криминалистика, откривање и докажување, теоретски и практични криминалистички и доказни проблеми, Том 2, Центар за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита, Скопје, 1985
- [8] Vodinelic, V., Kriminalistika, Beograd, 1985
- [9] Закон за внатрешни работи, Сл. Весник на РМ бр. 42/14, 116/14, 33/15, 05/16
- [10] Закон за јавното обвинителство, Сл. Весник на РМ бр. 150/07, 111/08
- [11] Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 150/10, 100/12
- [12] Закон за полиција, Сл. Весник на РМ бр. 114/06, 06/09, 145/12, 41/14
- [13] Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (Службен весник на РМ бр. 55/04)
- [14] Закон за царинската управа, Сл. Весник на РМ бр. 46/04, 81/05, 107/07, 103/08, 64/09, 105/09, 47/10, 158/10, 53/11, 113/12, 43/14, 167/14, 33/15, 61/15, 129/15, 23/16
- [15] Калајчиев, Г., Илиќ, Д., Формирање, организација и функционирање на правосудната полиција и на истражните центри на Јавното обвинителство, Истражување во рамки на проектот „Реформа на казненото право и почитување на човековите права - подготовки за доследна примена на новиот ЗКП - Скопје, јули 2009
- [16] Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – најнови теоретски димензии, практички консеквенции и методика на истражување, Факултет за безбедност, Скопје, 2010
- [17] Марина, П., Матовски, Н., Казнено право, 1972
- [18] Матовски, Н., Бужаровска, Г., Калајчиев, Г., Казнено-процесно право, Правен факултет – Јустинијан Први, Скопје, 2009
- [19] Одлука на УСРМ бр. 149/2009
- [20] Sijercic-Colic, H., Krivичno procesno pravo, Knjiga I, Krivичnoprocesni subjekti i krivичno procesne radnje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005

[21] Устав на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 52/92 од 22.11.1992 и амандманите I и II од 10.01.1992, III од 02.07.1998, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII од 20.11.2001, XIX од 30.12.2003, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX од 09.12.2005, XXXI од 09.01.2009

[22] <http://www.customs.gov.mk/index.php/mk/za-nas-mk/koi-sme-nie/organizacija-mk/organogram-mk>

[23] www.jorm.gov.mk

[24] <http://moi.gov.mk/page/organogram>

[25] www.mvr.gov.mk